

СПАДКОЄМНІСТЬ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ І ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ

У статті піднімаються питання раннього виявлення і супроводу дітей з обмеженими можливостями, їх соціалізації в умовах взаємодії батьків та педагогів-вихователів і інтеграції у загальноосвітні навчальні заклади.

In the article problems of early determination and care of children-invalids are discussed, their access to the social life, determined by the integration into general educational institutions and cooperation of their parents with teachers.

Актуальність проблеми. Згідно зі статутом Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньою декларацією про права людини діти з обмеженими потребами мають рівні права і можливості з іншими людьми. Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, які прийняла Генеральна асамблея ООН, серед пріоритетних прав дитини з особливими потребами називає право на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність.

Питання підготовки до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї стало предметом спеціальних досліджень багатьох відомих педагогів (В.Бондар, В.Берзін, Л.Вавіна, А.Висоцька, В.Засенко, В.Золотоверх та інші). Значна кількість робіт присвячена темі, в якій ігротерапія розглядається як нетрадиційний метод подолання порушень у дітей з особливостями психофізичного розвитку (В.Золотоверх, В.Ковальчук, О.Карабанова, Н.Соколова). Заслужують на увагу роботи, які розглядають альтернативні підходи до організації отримання освіти дітьми з особливими потребами у формі дистанційного навчання завдяки інформаційним технологіям (В.Бурмакіна, О.Гібралтарська). Практичною допомогою фахівцям є праці, які висвітлюють досвід нетрадиційних підходів, інноваційних технологій у навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами (А.Трубачова, О.Благодатська, В.Базарний, Л.Уфімцева, Л.Іванова), питання психолого-педагогічної та медичної реабілітації дітей в освітньому процесі дошкільного навчального закладу шляхом створення реабілітаційного простору, в якому кожна дитина досягає максимально можливої корекції і компенсації окремого або комбінованого дефектів (Н.Денисенко).

Упродовж останніх років в Україні в основному з ініціативи батьків та науковців з'явилися паростки руху інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади. Стало очевидним, що сегрегація дітей з особливими потребами як одна із форм навчання (маються на увазі спеціальні дошкільні заклади та школи-інтернати) обумовлює певну ізоляцію не лише дітей від суспільства, але і суспільства від них [6].

Відомий вчений-педагог, психолог Л.Виготський ще у минулому столітті помітив недоліки інтернатного виховання, яке ведеться в ізольованому замкненому світі, де все пристосовано до вад дітей і не виводить дитину у справжнє життя [1].

Мета статті:

На основі узагальненого теоретичного матеріалу розглянути особливості соціалізації дітей з особливими потребами в період інтеграції дітей у загальноосвітні навчальні заклади, ранньої соціальної реабілітації і інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей.

Завдання до поставленої мети:

- вивчити індивідуальні показники розвитку дітей з особливими потребами та їхніх здорових однолітків;
- дослідити вплив інтегрованого навчання на дітей з особливими потребами;
- дослідити ефективні шляхи залучення дорослих до роботи в інтегрованих класах;

- визначити педагогічні умови, що сприяють соціалізації дітей з особливими потребами у процесі взаємодії сім'ї та педагогів-вихователів.

Соціалізація є єдиним шляхом формування і розвитку особистості, тому її роль у формуванні особистості важко переоцінити.

У психологічному довіднику учителя поняття соціалізації дається у розумінні розвитку людини як соціальної істоти, становлення її як особистості; це процес входження індивідів до різних спільнот, колективів і груп людей через засвоєння їх норм, ідеалів, цінностей [5].

На думку А.Й.Капської, соціалізація – це двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, який передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння соціального досвіду, так і самостійного відтворення, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість.

Ми вважаємо, що в науковому тлумаченні соціалізації передбачається розуміння особистості перш за все як активного соціального суб'єкта, спроможного впливати на суспільне життя.

Складності в соціалізації особистості виявляються у дітей з особливими потребами.

Провідним компонентом соціальної роботи з даною категорією дітей є формування індивідуальності, її соціалізація з урахуванням потенційних можливостей і потреб кожної дитини. Побудова взаємозв'язків дитини із мікро- і макросередовищем, розвиток її збережених психофізичних можливостей здійснюється шляхом розширення сфери спілкування, організації дозвілля, творчої та ігрової діяльності, допомоги у самообслуговуванні і пересуванні, забезпеченні ліками і продуктами харчування, організації оздоровлення [7: 215].

Проблеми соціалізації дітей з особливими потребами присвячені праці вчених А.Капської, Л.Акатова, А.Мудрика, Я.Коломенського, Т.Єгорової, О.Родькіної, Д.Зайцева, О.Зайцевої, О.Белінської, А.Панової, Т.Аргунової, Л.Грачова, та ін. Учені Л.Акатов, А.Мудрик, Т.Єгорова, О.Родькіна, Д.Зайцев, О.Зайцева, Н.Дементьєва, Г.Багаєва, Т.Ісаєва, М.Ліборокіна, Л.Грачов, В.Ляшенко торкнулись і теми участі сім'ї дитини з особливими потребами в реабілітаційному процесі.

Щоб привернути увагу до проблеми рівних можливостей і повного залучення до суспільства людей з особливими потребами, на початку 80-х років Організація Об'єднаних Націй проголосила “Десятиріччя інвалідів”. Усім країнам – членам ООН було рекомендовано всіляко сприяти залученню інвалідів до світової спільноти за такою програмою:

- Створювати національні координаційні органи, які б займалися питаннями, пов'язаними з інвалідністю.
- Сприяти ліквідації законодавчих обмежень участі інвалідів у суспільному житті.
- Поширювати в суспільстві об'єктивну інформацію стосовно інвалідів та інвалідності.
- Надавати можливість отримати освіту всім дітям з вадами. При цьому належить задовольняти особливі потреби дітей. Один із можливих варіантів – створення освітніх закладів залучення.
- Поліпшувати системи професійної підготовки і працевлаштування людей з вадами.
- Створювати реабілітаційні центри, служби допомоги, організації самопомоги.

Багато країн уже активно виконують викладену вище програму, залучають дітей з вадами до дошкільних закладів і запроваджують класи залучення, які дають змогу задовольнити освітні потреби всіх дітей. Досвід цих країн свідчить, що при залученні малят з особливими потребами до школи і високих вимогах до них більшість таких дітей досягає більшого, ніж традиційно вважалось можливим у суспільстві. Хоча, звичайно, для створення справді високоякісної й ефективної системи освіти для маленьких дітей з вадами і затримками розвитку треба зробити ще дуже багато [2: 21].

У 1994 році в систему дошкільної та початкової освіти з метою запровадити демократичні педагогічні методики в нашій країні була розпочата програма “Крок за кроком”. Програма “Крок за кроком” навчає дітей робити вибір, брати відповідальність за свої рішення, творчо ставитися до роботи, критично і незалежно мислити, толерантно сприймати відмінності між людьми. Активну участь у педагогічному процесі беруть батьки. Методологія програми “Крок за кроком” сприяє розвиткові демократичних засад у суспільстві, що демонструють нам сучасні наукові дослідження.

І подальшим впровадженням цієї програми в життя, наступним кроком на цьому шляху є залучення у 1996 році до звичайних класів малят з особливими потребами.

Д. Сорос назвав залучення дітей з особливими потребами однією з головних ініціатив Інституту Відкритого Суспільства. Діти і їх родини вперше відчули смак свободи, допомогу і підтримку з боку партнерів у роботі Ліз Лорант та Сарі Клаус.

Програму “Крок за кроком” реалізують, співпрацюючи між собою, педагогічні колективи різних країн. Завдяки цій роботі багато вчителів зрозуміли, що залучення малят з вадами до класів, де навчаються діти з типовим рівнем розвитку, є необхідним елементом демократії. У дітей з особливими потребами та їхніх родин повинні бути такі самі права та можливості, як і в усіх інших.

Головними принципами програми “Крок за кроком” є:

- відповідність рівневі розвитку;
- навчання, орієнтоване на дитину;
- участь родин;
- демократизм [2: 12].

Досвід успішного перебування в середовищі, залучення у ранньому віці є добрим підґрунтям для подальшого освітнього залучення та підвищення кваліфікації протягом усього життя. Діти з особливими потребами можуть брати участь у різноманітних громадських програмах, які допомагають їм оволодіти вміннями, необхідними для успішного самостійного життя у суспільстві.

Роботу з сім'ями дітей з вадами треба починати відразу після залучення дитини до програми. Раннє втручання, коли вміння дитини ще недостатньо розвинені, є набагато ефективнішими, ніж навчання в той час, коли в неї вже виробилися звички. Змінити їх набагато важче [2: 38].

Перехід з дитячого садка до початкової школи часто тривожить родини, і вони в цей час також звертаються по допомогу. Необхідний досвід і більшу самостійність батьки отримують завдяки підтримці школи, коли приймають рішення стосовно догляду за дітьми з особливими потребами та щодо їхнього майбутнього.

Максимально зменшити стрес під час переходу з дому до ясел, з дитячого садка до школи дають змогу ретельне планування і продумані дії фахівців.

Для успішної підготовки дітей з вадами до переходу потрібні спільні дії батьків, учителів та служб підтримки. Щоб полегшити цей процес, у дітей необхідно розвивати такі якості, як соціальність і незалежність, вміння обслуговувати себе і діяти в колективі.

Оскільки члени сімей є найближчими людьми і головними вчителями дітей, шкільні педагоги можуть отримати від них багато важливої інформації. Уважно слухаючи батьків і ставлячи доречні запитання, вчитель може дізнатися про специфічні потреби дитини й оптимально спланувати її перехід на наступний освітній щабель.

А.Мудрик розглядає сім'ю “...як найважливіший фактор соціалізації людини. Вона виступає персональним середовищем життя і розвитку дітей” [4: 148].

Навчання в класах залучення корисне і для дітей без вад. Вони з раннього віку починають розуміти, з якими труднощами стикаються діти з особливими потребами, стають чутливими до потреб інших, толерантніше сприймають людські відмінності. Вони дізнаються, що кожен може подолати значні перешкоди і досягти успіху.

Піклування про дітей-інвалідів може бути складною справою, навіть в ідеальних умовах, і потребує від сім'ї значних зусиль. Коли маля з вадами починає відвідувати клас

залучення у звичайній місцевій школі, батьки бачать, що їхня дитина вже не така ізольована від навколишнього світу і відчують полегшення. Поступово життя таких родин стає наближеним до життя більшості звичайних сімей [2].

Лише тоді, коли батьки, вчителі і фахівці працюють разом, можна сподіватися на успіх у складній справі адаптації до звичайного життя дитини з особливими потребами. Досвід успішної колективної роботи з дитиною-інвалідом у перші роки її життя надихає багатьох батьків на подальші зусилля, і вони продовжували цю справу протягом усього життя [3].

Виходячи з аналізу поглядів науковців, можна зробити **висновок**: осмислення проблеми спадкоємності в процесі соціалізації дітей з особливими потребами дошкільного віку і початкової ланки освіти дозволяє вбачати, що її розв'язання стосується:

1) єдності педагогічних зусиль батьків і педагогів на особистість вихованця з особливими потребами, наступності у виборі виховної стратегії і тактики;

2) пріоритетності таких виховних технологій, які спроможні забезпечити соціалізацію дитини з особливими потребами при максимальному врахуванні її вікової психолого-педагогічної індивідуальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Выготский Л. Основы дефектологии. – М.: Педагогика // Собр. соч. в 6 т. – 1982. – Т. 5. – 368 с.
2. Елен Р. Даніелс, Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. – Львів: Товариство "Надія", 2000. – 256 с.
3. Егорова Т., Родькина Е. Социально-педагогическая поддержка семьи ребенка с ограниченными возможностями // Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. – 2005. – № 3. – С. 64-71.
4. Мудрик А. Социализация человека. – М.: Академия, 2004. – 299 с.
5. Психологічний довідник учителя: В 4 кн. – Кн. 4 / Упоряд. В. Андрієвська. Наук. ред. С. Максименко. – К.: Плавник, 2005. – 96 с.
6. Програма науково-педагогічного експерименту "Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" // Інформаційний збірник "Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами". – К.: Всеукраїнський фонд "Крок за кроком", 2004. – 76 с.
7. Соціальна педагогіка / За ред. А. Капської. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.